

İNSAN HÜQUQLARININ POZULMASI: Ev köləliyi və qurbanların pozulması

Çox güman ki, ev köləliyi üçün insan alveri qurbanlarının əksəriyyəti heç vaxt müəyyən olunmur və ya onlara yardım göstərilir. Ev köləliyinə dair məlumatın olmaması və bunun başa düşülməməsi dövlətlərin və müvafiq peşədə çalışanların fəaliyyətini məhdudlaşdırır. Ev köləliyinin indikatorları ailə ilə birgə yaşama; Ailənin qalan üzvləri ilə birgə yemək yeməmə; Özəl yerin olmaması; Ümumi və ya qeyri-uyğun məkanda qalma; Hətta hələ də işəgötürənin evində yaşasa da, işəgötürən tərəfindən itkin düşmüş kimi məlumat verilmə; Sosial səbəblər üçün evi heç vaxt tərk etməmə və ya nadir hallarda tərk etmə; İşəgötürən olmadan heç vaxt evi tərk etməmə; Yeməyə yalnız qida atqıntılarının verilməsi; Təhqirlərə, istismara, hədə-qorxulara və ya zorakılığa məruz qalma.

UNODC-nin 2014-cü il üçün Global Hesabatında deyilir ki, dilənçiliyə məcbur etmə üçün uşaq alveri bəzi yerlərdə böyük bir problemdir. Dilənçilik həm də yaşlı insanlar arasında artmaqdadır. Dilənçilik və xırda cinayətkarlığın indikatorları ictimai yerlərdə və ictimai nəqliyyatda dilənçilik etməyə meyilli olan uşaqlar, yaşlı insanlar və ya əlillər; Qanunsuz dərman (narkotik) daşınan və ya satan uşaqlar; Əlil etmənin nəticəsi olduğu güman edilən fiziki zədələr; Eyni milliyətdən və ya etnik mənsubiyyəti olan uşaqların yalnız bir neçə yaşlı insanla böyük qruplar şəklində hərəkət etməsi; Eyni milliyətdən və ya etnik mənsubiyyəti olan yaşlı insan tərəfindən tapılan müşayiətsiz azyaşlılar; İctimai nəqliyyatda qruplar şəklində hərəkət etmə; məsələn, onlar qatarlarda birgə hərəkət edə və enə bilərlər; Müəşəkkil cinayətkar dəstələrin əməllərində iştirak etmə; Eyni milliyətdən və etnik mənsubiyyəti olan üzvlərdən ibarət cinayətkar dəstələrə mənsubolma; Eyni yaşlı himayəçisi olan uşaqlardan ibarət böyük qrupların üzvlü olma; Kifayət qədər toplamama və ya oğurluq etməməyə görə cəzalanma cinayətkar dəstənin üzvləri ilə birgə yaşama; Təyinat ölkəyə cinayətkar dəstənin üzvləri ilə birgə getmə; Onların valideynləri olmayan yaşlı insanlarla dəstənin üzvləri kimi bir yerə yaşama; Gündəlik iri qruplar şəklində və böyük məsafələrdə hərəkət etmə Cinayətkar dəstələrlə bağlı cinayətkarlığın yeni formalarının meydana çıxması; Qurban olduğu ehtimal edilən qrupun müəyyən müddət ərzində bir sıra ölkələr boyu hərəkət etdiyinə dair dəlillər; Ehtimal edilən istismarın başqa bir ölkədə dilənçiliyə və ya xırda cinayətkarlığa cəlb olunmalarına dair dəlillər.

İstismarın indikatorları istismar halını müəyyənləşdirmə və istismar anlayışına aydınlıq gətirmək üçün istismarın indikatorları mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu, xüsusilə, məcburi əmək üçün istismar hallarında uyğundur və belə olan halda əməyin istismarını və məcburi əməyi fərqləndirmək çətin ola bilər. Buna görə də, insan alveri indikatorlarından istifadə istismar halını müəyyənləşdirməyə kömək edə bilər. 121 Polşalı xadimə qurbanlarına

dinla bağlı il: Ölkə: Niderland Məhkəmə: Haaqa rayon Məhkəməsi: Məhkum etmə tarixi: 5 oktyabr 2007-ci il: İstismarın məqsədi: məcburi əmək və ya xidmətlər. Bu işdə, mütəhim insan alverinə kömək etməkdə və təhrik etməkdə təqsirləndirilir (ittiham nr.1) Hollandiya Cınayət Məcəlləsinin 273f (1)(I)(IV) və (VI) maddəsi). Mütəhim bir neçə polşalı qadını Niderlandda gəlmək və orada ev qulluqçusu kimi işləmək üçün cəlb etmiş və onlara xadimə kimi iş təşkil etmişdir. İzahlı Memorandumda deyilir ki, bu maddənin məqsədi üçün istismar dedikdə köləliyin müasir formaları nəzərdə tutulur. Qanunverici orqan istismar konsepsiyası üzrə əlavə anlayışın verilməsini məhkəmələrin öhdəsinə buraxmışdır. Bu məhkəmə belə bir fikirdədir ki, istismar konsepsiyasının izahı, istismarın əlaməti ola biləcək bir sıra (bununla bitməyərək) indikatorların sadalandığı Hollandiyalı Milli Məruzəçinin insan alverinə dair beşinci hesabatına uyğunlaşdırılmalıdır. Məhkəmə belə bir rəy vermişdir ki, burada aldadılma, pis iş şəraiti və xeyli asılılıqları göstərən məqamlar vardır. Buna baxmayaraq, Məhkəmənin qərarında əsas insan hüquqlarının pozulmasını təşkil edə biləcək həddən artıq işlədilmə vəziyyəti ilə bağlı heç bir sual yoxdur.

Uşaq alverinin müəyyənləşdirilməsi uşaq qurbanlar müəyyənləşdirilərkən, uşaq qurbanların xüsusi ehtiyaclarına cavab vermək, şərait təhlükəsiz olduqda onları öz vətənlərinə qaytarmaq və prosesin ləyaqətli tərzdə getməsinə və qayğı ilə və uşağın ən ümdə maraqlarına uyğun idarə olunmasını təmin etmək məqsədilə səylərin sosial işçi və ya uşaq müdafiə orqanları ilə əlaqələndirilməsi zəruri ola bilər. 122 3.4.1 Uşaq alverinin indikatorları insan alverinin uşaq qurbanlarının indikatorları Valideynləri və ya himayəçiləri ilə əlaqənin olmaması; Qorxudulmuş görkəm və ya öz yaşında olan uşaqlar üçün səciyyəvi olan davranışa uyğun gəlməyən tərzdə davranma; İşdən kənarında həmyaşlı dostların olmaması; Təhsilə çıxış imkanının olmaması; Oynamaq üçün vaxtın olmaması; Digər uşaqlardan ayrı və standartda uyğun olmayan yerlərdə yaşama; Ailənin digər üzvlərindən ayrı yemək yemə; Yemək üçün yalnız qida tullantılarının verilməsi; Uşaqlar üçün uyğun olmayan işə cəlb edilmə; Yaşlıların müşayiəti olmadan harasa getmə; Qohum olmayan şəxslərlə qrup şəklində harasa getmə; Adətdən fiziki əmək və ya cinsi xidmətlər göstərmək üçün geyinilən və uşağın ölçüsünə uyğunlaşdırılmış geyimin olması; Fahişəxanalar və fabriklər kimi qeyri-uyğun yerlərdə oyuncaqların, çarpayılardan və uşaq geyimlərinin olmaması; Yaşlı insan tərəfindən müşayiətsiz uşağın tapıldığına iddia edilməsi; Taksi çağırmaq üçün telefon nömrələrini gəzdirmə müşayiətsiz uşaqların aşkar olunması; Qanunsuz övladlığa götürülmə hallarının aşkar edilməsi. UNODC (2014) Mərkəzi Asiya hüquq-mühafizə heyətləri üçün insan alveri və miqrant qaçaqmalçılığı ilə bağlı hallara dair standart fəaliyyət

prosedurlarına dair əyani vəsait. səh.37 3.5 Qurbanlara yardım Qurbanlara yardım, AŞ Konvensiyasının 4-cü maddəsindəki qurban anlayışına uyğun olaraq, insan alveri nəticəsində istismarın bütün formalarının potensial qurbanları üçün təmin edilməlidir. İnsan alverinin potensial qurbanları ilə inam yaradan münasibətlər qurularək qurbana önəm verilən yaşama tətbiq edilərək, onlar müvafiq xidmətlərə yönəldilməli və onlara öz hüquqları barədə məlumat verilməlidir. Hər bir potensial qurbana onun işi, hüquqları və mümkün növbəti addımlar barədə tam məlumat verilməlidir. BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolu 2(b)-ci maddəsində deyilir ki, protokolun məqsədlərindən biri: (b) İnsan alveri qurbanlarının insan hüquqlarına tam hörmətlə yaşamaqla onları müdafiə etmək və onlara yardım göstərməkdən ibarətdir. Bu müddəə, BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolunda "İnsan alverinin qurbanlarına yardım" və onların müdafiəsi" üzrə öhdəlikləri müəyyənləşdirən 6-cı maddə ilə də dəstəklənir. Qurbanlara yardımın vacibliyi AŞ Konvensiyası və Aİ-nin 2011/36/EU nömrəli Direktivində də qeyd olunur. Bu beynəlxalq hüquqi sənədlərin hər ikisində, qurbanların insan hüquqlarını qorumaq üçün məcburi müddəaları təmin etməklə insan alverinə qarşı mübarizə aparmaq öhdəliyi təsbit edilir. Bu məcburi müddəalar həm transmilli, həm də daxildə, dövlətin sərhədləri hüduqlarında insan alverinə məruz qalmış qurbanlara tətbiq edilir. AŞ Konvensiyasının 1(b) maddəsində Konvensiyanın əsas məqsədlərindən biri qeyd olunur: insan alveri qurbanlarının hüquqlarının qorunması, qurbanların və şahidlərin müdafiə edilməsi üzrə hərtərəfli çərçivənin işlənilməsi, gender bərabərliyini təmin etməklə qurbanlara və şahidlərə kömək göstərilməsi, habelə səmərəli istintaqın və mühakimənin təmin edilməsi". Direktivin 11-ci maddəsində insan alveri qurbanlarına yardım və dəstəyin" anlayışı verilir və 12-ci maddə cinayət araşdırılmasında və proseslərdə insan alveri qurbanlarının müdafiəsinin" anlayışı verilir. Qurbanların müdafiəsi qurbanların onların insan hüquqlarına hörmətlə yaşatılması hüququ vardır və onlar, öz müqəddəratını təyin etmə hüququ ilə, müdafiə, təhlükəsizlik və fərdi qayğı ilə təmin edilməlidirlər. Onlara tam məlumat verilməli, qurban tam və məlumatlı şəkildə razılığı alınmalı və onlara qarşı ayrıseçkiliyə yol verilməməlidir. Onların konfidensiallıq hüququna riayət edilməlidir. Qurbanların müdafiəsi həmişə prioritet məsələdir və cinayət araşdırılmasına başlamazdan əvvəl hüquq-mühafizə işçiləri qurbanların müdafiəsinə vəziyyətlərdən çıxarılmasını və onların təhlükəsizliklərinin təmin olunması üçün nəzarət altına alınmalarını təmin etməlidirlər. Qurbanlar onların sosial, tibbi, fiziki, psixoloji və hüquqi ehtiyaclarının təmin edilməsi və onların bərpasına yardımını göstərilməsi və bunun sürətləndirilməsi üçün müdafiəyə ehtiyac duyurlar. Bütün mərhələlərdə onlara müəyyən imkanlar yaradılmalıdır. İlk olaraq, qurbanların gigiyena ehtiyaclarına,

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

o cümlədən onların geyim, qida və sanitariya ehtiyaclarına diqqət yetirilməlidir. Tələb olunduqda, onlara psixoloji və fiziki dəstək göstərilməli və vəziyyət barədə və onlarla bağlı nələrin olacağına dair onlara davamlı şəkildə məlumat verilməlidir.

ÜST-nin məlumatlarına görə hər il 15 yaşadək 41000 uşaq öldürülməsi halına rast gəlinir. Uşaqlara qarşı zorakılığın nəticəsi olan ölüm hallarının bir çox hissəsi sudə boğulma, yanıqlar, yıxılmalar hesabına yazıldığı üçün bu rəqəm problemin həqiqi miqyasını göstərmir. Həmçinin ÜST-nin məlumatlarına görə, bütün böyük əhalinin 25%-i uşaq yaşlarında zorakılığa məruz qaldıqlarını qeyd edir. Hər 5 qadıncıdan biri və hər 13 kişidən biri uşaq yaşlarında seksual zorakılığa məruz qaldıqlarını qeyd edirlər. Ümumiyyətlə, uşaq hüquqlarını pozan bütün hallar zorakılıq adlandırılır. BMT-nin Uşaq Hüquqları Haqqında Konvensiyasına görə uşağın yaşamaq, normal inkişafı üçün zəruri həyat səviyyəsinə malik olmaq, öz baxışları və fikrini sərbəst ifadə etmək, fikir, vicdan və din azadlığı, sərbəst surətdə mədəni həyatda iştirak etmək, iqtisadi istismardan müdafiə olunmaq, təhsil almaq, lazımı məlumat əldə etmək, ədliyyə orqanlarına müraciət etmək, cinsi istismardan, suiistifadədən və etinasız münasibətlərdən müdafiə olunmaq hüquqları var. Uşaq hüquqlarının pozulmasına, o cümlədən, zorakılığa görə valideynlər, onları əvəz edənlər, ya da digər böyüklər inzibati, cinayət, ailə və ya mülki hüquqlar əsasında həm mədəni, həm də hüquqi baxımdan məsuliyyət daşıyır.

lar. BMT-nin Uşaq Hüquqları Haqqında Konvensiyası dünya dövlətləri tərəfindən zorakılığa qarşı aşığıdakı tədbirlərin aparılmasını təvsiyə edir:

Hər bir uşağın yaşamaq hüququ var. Uşağın sağ qalması və sağlam inkişaf etməsi maksimal dərəcədə təmin edilməlidir. Hər bir uşağın şəxsi həyatı olmasına hüququ var. Uşaq onun həyatına özbaşına və ya qanunsuz müdaxilədən, şərafət və nüfuzuna, ailəsinə və evinə qəsd edilmədən qorunmalıdır. Hər bir uşağın səhiyyənin müəmməl xidmətlərindən istifadə etmək hüququ var. Xəstəliklərə və doyunca yeməməyə qarşı mübarizə təşkil olunmalıdır. Uşağın sağlam yaşaması üçün təmiz su, təmiz ətraf mühit təmin olunmalıdır. Hər bir uşağın fiziki, əqli, ruhi, mədəni və sosial inkişafı üçün lazım olan həyat səviyyəsinə malik olmağa hüququ var. Uşaq cinsi istismarın bütün növlərindən qorunmalıdır. Qanunu pozan hər bir uşaq kobud rəftarın bütün növlərindən müdafiə olunmalıdır, o, böyük insanlarla bir cəza çəkmə müəssisəsində yerləşdirilməkdən və ailə üzvləri ilə münasibətdən məhrum edilməkdən qorunmalıdır. Kobud rəftar qurbanı olmuş hər bir uşağa özünə hörməti qaytarmaq üçün yardım göstərilməlidir. Zorakılığın qarşısının alınması multisektoral yaşama tələb edir, yəni bu fəaliyyətə hüquq mühafizə sisteminin, qəyyumluq və himayə orqanlarının, sosial və pedaqoji dairələrin, tibbi və psixoloji xidmətlərin əməkdaşları cəlb edilməlidirlər.

Vahid Ömərrov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru